

Posudek oponenta disertační práce
Druhý život Williama Cecila: mezi pamětí a historiografií
(154 s. + 13 s. příloh)

Miroslav Beneš

Kvalifikační práce z oblasti obecných dějin jsou v českém akademickém prostředí relativní vzácností, což platí dvojnásob u textů z oblasti historiografie. Obojí jsou přitom tematické prostory, jež v oponentovi vyvolávají svorně nemalé obavy z výsledku i jisté mrazení z potenciálu studenta, který si ve svém doposud největším výzkumném úsilí zvolil obtížnější cestu. Naděje na pozitivní výsledek takto projevené odvahy jsou pak o to větší, je-li tímto studentem někdo jako Miroslav Beneš, jehož dosavadní akademická dráha je charakterizována hlubokým zájmem o dějiny anglického raného novověku a především pak postavu Williama Cecila, prvního barona z Burghley, jehož kariéru zpracoval již v diplomové práci, a jehož „druhý život“ se rozhodl učinit tématem své práce disertační.

William Cecil je bezesporu fascinující postavou, jež v sobě spojuje potenciál výzkumu politických dějin alžbětinské Anglie s možnostmi analýzy nejrůznějších aspektů života renesančního kavalíra v nejvyšších patrech moci rodícího se raně novověkého státu, to vše s pomocí masivního pramenného korpusu, jehož byl sám William Cecil po celý svůj život aktivním tvůrcem. I z toho důvodu je potenciál pro kontextuální výzkum „druhého života“ nemalý, neboť hned od počátku nabízí řadu otázek po kontinuitě a aktivní produkci (a reprodukci) paměti jedince. Téma je tak zvoleno nepochybně vhodně, a co je třeba také ocenit, autor si je jeho potenciálu plně vědom a od počátku svůj text směřuje pryč od tradiční bolesti mnoha začátečnických historiografických textů, tj. od prostého souhrnu vývoje Cecilova obrazu v čase. Naopak, zmiňovaný „druhý život“ se v Benešově pojetí stává jak analytickou kategorií, tak i předmětem zkoumání samým.

Cílem předložené práce tudíž není nic menšího, než „prostřednictvím britské historiografie odkrýt tzv. druhý život Williama Cecila“ a návaznosti na to definovat „druhý život“ jako „badatelskou kategorii a vymezit jej po metodologické stránce“ (s. 1). Jedná se o cíl bezpochyby ambiciózní a Miroslav Beneš zaslouží obdiv za odvalu, že se do takto koncipovaného projektu se zjevnou vervou pustil. Vychází přitom z přesvědčení, že „druhý život“ je kategorie na pomezí historiografie a paměťových studií, protože je třeba nejprve definovat obě kategorie a následně jejich průnik, aby mohl autor následně identifikovat nejvhodnější metodologii pro uchopení své dějinné matérie, jímž je William Cecil a vývoje jeho obrazu v historiografii prakticky od vzniku pramenné základny až po dnešek. V rámci této analýzy Beneš formuluje svou vlastní metodologii v podobě „historiografické paměti“, jež reprezentuje jak z jeho pohledu ideální průnik paměti a historiografie, tak – což je třeba považovat za obzvláště přínosné a zajímavé – kontinuum, jež velmi vhodně dokumentuje a zdůrazňuje zásadní roli samotného subjektu v procesu primární produkce vlastní paměti a vlastní historiografie, a to skrze cílenou tvorbu pramenné základny. V tomto aspektu popisu formování a vývoje Cecilova dějinného obrazu spatřuji největší přínos práce a ve spojení s některými aspekty širší metodologie, resp. propojení historiografie a paměti, si Benešův text bezpochyby zaslouží chválu.

Až potud vykazuje text Miroslava Beneše až obdivuhodnou metodologickou zralost, pohříchu tak vzácnou i v disertačních textech. Jisté problémy nicméně vyploouvají na povrch již v samotném úvodu, když autor definuje samotnou pramennou základnu svého textu. Nevidím sebemenší problém v jejím vymezení britskou proveniencí (s nutnými přesahy, jakkoliv zběžný přehled po americké historiografii Williama Cecila vyvolává plíživé otázky, proč podobný zběžný přehled autor neprezentuje i pro historiografie jiné). Podobně nemám *a priori* nic proti „rozebrání“ Cecilova obrazu na několik snáze uchopitelných vrstev v podobě muže-manžela-otce, politika-protestanta, resp. mecenáše umění a vědění, jakkoliv postrádám autorovo vědomí skutečnosti, že samy tyto kategorie jsou produktem paměti, resp. sociální konstrukcí která podléhá interpretacím. Již zde je však znát autorův poněkud svérázný přístup k analytickým kategoriím, kdy o nich sice mluví, ale svá kategorická tvrzení neopírá o žádné autority a někdy ani není jasné, zda jim plně rozumí (viz jeho krajně zjednodušující výklad o genderu a moci v raném novověku na s. 5, kdy zdá se zcela pomíjí posledních dvacet let britské historiografie genderu). Za velmi problematické však považuji arbitrární rozhodnutí omezit se v definici pramenů pro *historiografický* výzkum nikoliv na *odborné* texty (to by asi bylo i v pořádku, i když autorova definice odborného textu je poněkud vágní a celý koncept má své vlastní problémy, viz níže), ale prakticky výlučně na *biografické* texty monografického charakteru (výjimkou je jeden nedávný sborník esejů) Autor tuto volbu prakticky nezduvodňuje, přičemž ve své analýze až rušivě ignoruje jakékoliv texty, jež by mohly Williama Cecila zachycovat, interpretovat či hodnotit z titulu širšího záběru. Zcela tak chybí jakákoliv zmínka o pozici Williama Cecila v diskurzu vlády i osobnosti královny Alžběty I., potažmo celé alžbětinské doby, stejně jako anglické renesance; podobně pak chybí i typově jiné, avšak pro formování *expertní* paměti nemálo významné kratší texty typu slovníkových hesel (jen všechna vydání *Encyclopaedia Britannica* by mohly vydat na zajímavou studii proměny diskurzu jedné postavy). Podobně je na tom i nezodpovězená a bohužel vcelku zásadní otázka, proč autor pomíjí reprezentace paměti Williama Cecila *mimo* odbornou historiografii (v umění, veřejném prostoru a komemoraci, v médiích). Jakkoliv se vzhledem k rozsahu práce jedná o pochopitelnou volbu, autorovo zdůvodnění považuji v tomto kontextu za nedostatečné, již jen z toho důvodu, že výsledkem je zploštění celkové optiky práce v důsledku praktické dekontextualizace historiografie od sociálního, kulturního a politického prostředí, v němž nutně existuje. Nechci tvrdit, že autor by měl stavět svoji analýzu na přímé závislosti těchto kategorií – očekával bych však, že se s nimi přinejmenším důkladně popasuje a vysvětlí, proč širší kontext pomíjí.

Podobnou míru arbitrárnosti pak lze pozorovat i v autorovu přístupu k sekundární literatuře, jež by mu měla být zcela zásadním pomocníkem ve snaze o ukotvení jeho inovativní (a chvályhodné!) snahy o zformování vlastního metodologického rámce. Jako by se v heuristické rovině spokojil s hledáním klíčového sousloví „druhý život“, v důsledku čehož pomíjí celá rozsáhlá inspirační pole, a to jak v historiografii české (např. práce Jiřího Raka o mytologizující roli paměti v 19. století, interpretace „druhého života“ maršála Radeckého ve studii Petra Hofmana a Andreje Romaňáka, či další), tak (především) v té britské. Mám zde na mysli masu textů věnovaných formování veřejné, historické, možná i „historiografické“ paměti osob či událostí jako jsou namátkou generál Wolfe, lord Nelson, vévoda z Wellingtonu, bitva u Waterloo či první světová válka nebo třeba již zmíněná královna Alžběta. Jakkoliv řada těchto textů naplno nevyužívá metodologických nástrojů paměťových studií, lze je nepochybně zařadit do korpusu studia

„druhých životů“ a autorovi by mohly nepochybně dobře posloužit nejen jako inspirativní teoretické rámce, ale zároveň by mu v kontextu formování britské kulturní paměti dodaly pro předloženou práci tolik potřebný – a bohužel často chybějící – kontext.

Podobnou výtku po arbitrárním a na úplně vysvětleném omezení výběru základní literatury lze vztáhnout i k autorově práci s teoretickými texty z oblasti dějin paměti. Sice asi nelze po takto koncipovaném textu požadovat komplexní pokrytí molocha, v němž se tento obor v posledních patnácti letech rozvinul, a k autorově výběru klíčových textů vedeném po linii klíčových textů (Halbwachs, Nora, Assmannovi) lze mít jen stěží námitky, širší heuristika by při snaze přijít s vlastní alternativní teorií přece jen nebyla od věci. Zároveň by asi bylo lepší, kdyby autor tento proces nezakládal na přiznaném(!) postupu typu „poslední dobou mne zaujal“ (s. 39), jenž vyvolává k celému procesu heuristiky jistou nedůvěru.

Jinak je ale třeba ocenit autorovo uchopení problematiky a jeho důkladný vhled, který mu umožňuje formulovat vlastní teoretický rámec „historiografické paměti“. Ta je vlastně výběrem prvků z kategorií kolektivní, národní, resp. kulturní paměti tak, jak je formovali klasikové oboru, a její součástí, jak již bylo zmíněno, je již samotný proces vzniku pramenné základny, na níž je tato paměť následně budována a sama se (v podobě odborných textů o Williamu Cecilovi) stává pramenem (s. 70-72). Autorovo úsilí je přitom vedeno akceptovatelným přesvědčením, že klasické typy paměti neumožňují aplikaci na výzkum historiografický textů. Co je problematičtější je ona zásadní otázka, zda opravdu lze historiografii odtrhnout od širších rámců paměti, resp. zda lze akceptovat autorovo chápání assmannovské kulturní paměti (s. 76, resp. 158) jako paměti omezené jakýmsi fixním kulturním časem anglické renesance. Opravdu neexistuje žádná kontinuita, jež by nás opravňovala argumentovat ve prospěch např. „anglického kulturního času“ či „moderního kulturního času“, jež by činily určité prvky „sítě významů“ (tj. kultury v geertzovském smyslu slova) přenositelné napříč staletími? Opravdu lze kulturní čas (a kulturní paměť) vnímat tak rigidně, jak to autor zdá se činí? Je zřejmé, že autor se zde snaží ospravedlnit úzké zaměření svého textu na historiografický rozměr paměti, což je pochopitelné, nicméně právě proto by bylo vhodné, kdyby tento argument nepůsobil až tak vratce. Podobně není úplně jasné, resp. srozumitelné, jak se podle autora má historiografická paměť k paměti historické (s. 77)?

Samotná aplikace teorie o historiografické paměti na pramennou materii (tedy samotné texty o Williamu Cecilovi) představuje nepochybný vrchol Benešovy práce, v jehož rámci důkladně rozebírá pohledy autorů na jednotlivé aspekty Cecilova obrazu tak, jak si je zvolil (viz výše). Bohužel, i na tomto jinak velmi poctivém historiografickém přehledu se podepisují důsledky výše problematizovaných metodologických rozhodnutí, tj. především onoho velmi úzkého vymezení samotné kategorie „druhý život“ skrze optiku „historiografické paměti“ až na výjimky (autoři pracující na zakázku samotného rodu Cecilů, resp. markýzů ze Salisbury) dekontextualizované od vnějších vlivů (pamětí, diskurzů, atd.). To ve svém důsledku autorovi často neumožňuje překročit stín samotných textů a práce tak v některých pasážích až nebezpečně sklouzává k sumáři jednotlivých výkladů, kterému chybí jednotící linka vysvětlující *proč* dochází k proměně Cecilova obrazu v historiografickém čase – pokud již na toto téma dojde, autor se až nepříjemně často uchyluje k prostým a nijak nevyargumentovaným konstatováním – např. na s. 114 britská historiografie „ze zcela pochopitelných důvodů“ upouští od obrazu Williama Cecila coby ideálu politika-sloužebníka; jaké ty důvody jsou, a co tento diskurz nahrazuje, se však nedozvíme (podobně také s. 97-98 nebo 103). Hlavní jednotící linkou a vlastně i základní tezí celé práce, resp.

předložené teorie, se tak nakonec stává dobře doložená teze o kontinuitě historiografické paměti od pramenů až po nejnovější literaturu. Jako příklad můžeme vzít téma vztahu Williama Cecila s jeho syny, kdy autor na s. 94 nejprve pozoruje, že „v dílech britských historiků z přelomu 20. a 21. století došlo k očištění Thomasova jména“, což odvozuje od obrazu Roberta Cecila coby „pravého opaku“ svého bratra a možnosti, že tento obraz je primárně důsledkem toho, jak sám William Cecil své syny vnímal, resp. jaký jejich obraz zachoval (vědomě či nevědomě) ve svém cíleně budovaném archivu. I zde se však zdá, že se Miroslav Beneš nakonec zalekne ambicí vlastního dizertačního projektu a namísto cílené snahy dokázat tuto (nebo jinou) hypotézu dochází k závěru, že „všechny uvedené alternativy působí pravděpodobně“ a náhled na rodinný život Cecilů je výsledkem jejich kombinace v čase. Tato interpretační nejistota je pro čtenáře do jisté míry zklamáním.

Vedle těchto primárně metodologických výtek považuji za nutné upozornit i na několik dalších problematických míst. V první řadě je zřejmé, že autor se na řadě míst nedokáže ubránit tendenci být zároveň historikem Williama Cecila i jeho „druhého života“, což jej vede k opakovanému hodnocení argumentů jednotlivých historiků prizmatem pomyslné objektivity, což je ovšem kategorie v tomto typu práce nejen nadbytečná, ale řekl bych rovnou nesmyslná. Lze opravdu „zkreslit“ něco, co je pro potřebu takto pojatého projektu vždy pouhou interpretací? (např. s. 115, 127 nebo 134) Další problém práce pak spatřuji v její struktuře, která je mírně řečeno nešťastná – jsem toho názoru, že metodologicko-teoretický úvod (kap. 2) měl rozhodně předcházet úvodu do historiografie Williama Cecila (kap. 3), neboť pak by mohl autor mnohem lépe akcentovat klíčové prvky své teorie historiografické paměti již v rámci představení pramenné základny, a případně nastínit čtenáři alespoň širší obecné tendence (a možná i výše zmiňovaný kontext) vývoje Cecilova obrazu, na než se v kapitole 3 v důsledku její vnitřní struktury i výše uvedených problémů již nedostává.

Co se týče formální stránky práce, nelze mít vůči textu žádných větších výhrad, snad s výjimkou občasných šotků, jež se ovšem nevyhnutelně vkradou do každého rozsáhlejšího textu (s. 15 nahoře, 27 (sedmdesátá namísto devadesátých let, plus tedy forma psaní jako „70. let“), 61, 91 („panchart“), 94 („protěžování“)). Místy autor sklouzává k až příliš neformálnímu jazyku, a občas vcelku překvapivě i k nepřesným formulacím (s. 31 – záměna státní moci za „státní správu“; dále s. 39, 122 – soubor esejů s editorem rozhodně není „kolektivní monografie po záštitou“). A nakonec, Thomas Babington, první baron z Macaulay, je prostě lord Macaulay, nikoliv Babington (ostatně jako jakýkoliv jiný šlechtic).

Jsem si vědom, že na základě výše uvedeného může vzniknout dojem, že práce Miroslava Beneše je snad nedostatečným akademickým počinem. Tak tomu však rozhodně není. Kolega Beneš předvedl ve své dizertaci odvahu a ambice, podpořené usilovným promyšlením nad solidní pramennou základnou, jež by mu mohla závidět řada jiných dizertačních textů. Skutečností zůstává, že jeho úsilí skončilo bohužel jaksi napůl cestu, to však nesnižuje potenciál, jenž v jeho práci spatřuji a věřím, že obhajoba pro něj bude především příležitostí, jak se s kritikou se ctí vyrovnat a případně ji i reflektovat pro další akademickou práci. Práci tudíž bez větších pochybností **doporučuji k obhajobě**.

V Olomouci 1. listopadu 2021

doc. Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.